

Forfatter: Sibbern, F. C.

Titel: Gabrielis' Breve

Citation: Sibbern, F. C.: "Gabrielis' Breve", i Sibbern, F. C.: *Gabrielis' Breve*, udg. af Poul Tuxen , 1927, s. 389. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-sibbern02val-shoot-idm140446914323536.pdf>
(tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Gabrielis' Breve

BEMÆRKNINGER

Sibbern udgav Efterladte Breve af Gabrielis (Gabr. I) 1826; nye Udgaver kom 1851 April, 1855 Juni, 1860 Dec. og endelig efter Forfatterens Død 1893; Udaf Gabrielis's Breve til og fra Hjemmet (Gabr. II) kom første Gang 1850 Oct; nye Udgaver 1851 Febr., 1852 Mai, 1870 og endelig 1893 (med Indledning af H. Høffding). Store Ændringer er der ikke i de forskellige Udgaver; men da nærværende Udgave giver begge Romaner som en Enhed, laa det nær til Grund at lægge 2. Udgaverne, der omtrent falder sammen, hvad Tidspunktet for Udgivelsen angaar; paa det Tidspunkt har de for Sibbern staaet som to Bestanddele af eet Værk og i 2. Udgaverne har han kunnet indføre de smaa Ændringer, som den fornyede Gennemtænkning af Stoffet har ført ham til, uden at disse smaa Indgreb paa noget Punkt gaar ud over Originalens Friskhed. Foreliggende Udgave giver altsaa Teksten fra Udgaverne 1851; Antikva er sat med Kursiv; aabenbare Trykfejl er stiltiende rettet; andre Tekstrettelser anføres paa sidste Blad; disse er foretaget ved Sammenligning af tvivlsomme Steder med Manuskripterne, som findes paa Det kgl. Bibliothek (Ny kgl. Samling 4,2425), og som bestaar af en Række Breve og Udkast - for en stor Del paa Tysk - til Gabr. I og af Trykkemamiskript til Gabr. II. Sibbern udmærker sig ikke ved Konsekvens i Stavemaade o. a. Han skriver umiddelbart efter hinanden: ærgjerrigen og Ærgjærrighed (S. 36), een Gang, eengang og engang (det sidste dog i forskellig 390 Betydning, S. 41), Sjel og Sjæl (S. 46 f.), givt og gift (S. 107 -09) og igjennem, giennem og igiennem (S. 154-57), for blot at give et Par Eksempler. Saadanne Inkonsekvenser vilde det være ganske forkasteligt at rette. Selvfølgelig er der heller ikke rørt ved de utallige Germanismer, hvoraf nogle ganske vist hører Tiden til, men som for en stor Del sikkert hidrører fra, at flere Partier er skrevet først paa Tysk; de er forøvrigt forholdsvis langt talrigere i Gabr. I end i Gabr. II. Som Eksempler kan tjene Ord som: Forevendinger, tilsluttet, Forlængsel, fortroende, Sjølestillelse, Spire (plur.), en arrig Fjende, besaligende, drømløs, Maanskin, besaliget, Indsignelse; eller Konstruktioner som: Egnen af Regensburg, Bevidstheden af, uden Porten, blot paa et Øjeblik, paa smilende Dage, paa nogle Dage; eller endelig Vendinger som: til hvem jeg hårdet Hjerte, havde han udbetinget sig det, for 10 Aar (siden), Hjertet sammensnøret i Brystet, hvad det angriber mig, ikke gad tilbage, er det dog kun Møje, de Selve, søgte han denne Leilighed ikke, Tanke, der nu kommer mig, at de Alle allerede længe sad midt i Bankerotten, lade saadan sin Tanke, lade det Andet, havde hende at takke, beder Dem vor Uret af, havde . . . sin Mimerheds Spillerum o. m. a. Endelig siger det sig selv, at de mange unøjagtige Citater, hvis Tilstedeværelse skyldes, at Sibbern aabenbart citerer efter Hukommelsen, ikke er bragt i Overensstemmelse med selve Kildernes Ord; ofte vil Forskellen fremgaa af Noterne. Disse søger at give det nødvendigste til Forstaaelse af Romanerne *som Kunst* værk*; der er derfor ikke gjort Forsøg paa at identificere eventuelle Portræter i Brevene, heller ikke paa at give lokal* historiske Oplysninger om de mange, forøvrigt hyppigst velkendte, Egne og Stæder, hvor Gabrielis færdes; derimod er Hentydninger og Antydninger i Teksten søgt forklarede ved Anførelse af de Kilsteder, der har fremkaldt den stilistiske eller tankemæssige Anklang; Kilderne er hovedsagelig Det nye Testamente samt den tyske Klassicisme og Romantik.

391

5 *Dansk Litteratur/Tidende* (1811-36), der redigeredes af Peter Erasmus Muller, bragte 1826 (pag. 353-63, 369 -84) en ret ubehagelig Anmeldelse af Sibberns Roman; Recensenten var Molbech, der til Udgangspunkt tager den fingerede Recension, som daværende Hofprædikant, senere Biskop, J. P. Mynster havde gjort sin Vens Bog til Genstand for, og som Sibbern lod aftrykke foran sin Roman.

14 *den ossianske Himmels mangfoldige Graat i Graat*. Den skotske Digter Macphersons (1736-96) Poesier, der var inspireret af gamle gæliske Digte, og som han udgav for Oversættelser af den keltiske Barde Ossians Værker, var 1807-09 udkommet paa Dansk, oversat af Blicher. *mit gamle Kloster*. Hermed menes Herlufsholm, der oprindeligt var grundlagt som Kloster i Næstved (1135), senere (c. 1200) flyttedes udenfor Byen (Skovkloster), ved Reformationens Indførelse inddroges under Kronen og 1560 ved Mageskifte kom i Herluf Trolles Besiddelse. Han skænkede Gaard og Gods til Oprettelse af en lærd Skole. Sibbern tilbragte som Elev nogle lykkelige Aar (1798-1802) paa Skolen, hvor han af Lærerne navnlig sluttede sig til A. W. Brorson, der i Sibberis Skoletid efterfulgte I. L. Bernth som Rektor.

21 *den gamle, vakkre Rector*. Se foreg. Note.

22 *Goethes Ord*. Goethes Digt An den Mond (HempelUdgaven I, 64) begynder:

Fullest wieder Busch und Thai Still mit Nebelglanz, Losest endlich auch einmal Meine Seele ganz;

Breitest uber mein Gefild Lindernd Deinen Blick, Wie des Freundes Auge mild Ueber mein Geschick.

Ved Schillers Digte etc. Der Jiingling am Bache (Cotta-Udgaven 1838 I, 233 f.) er Udtryk for et elskovsfuldt Hjertes Stemninger ved Foraarets Komme, hvilket egentlig ikke passer til Gabrielis' Situation (11. Octbr.); men det er vel navnlig Linier som flg., der ligger ham i Tanken:

Eine nur ist's, die ich suche, Sie ist nãh, und ewig weit.

28 *Goethes Aus meinem Leben*. De tre første Bind af »Dichtung und Wahrheit« udkom 1811-14.

31 *Tiresias's Skygge*, I »Odysseen« (11. Sang) fortælles, hvorledes Odysseus i Underverdenen taler med den berømte Seer Tiresias.

34 *kalde Historiens første Alder den barnlige*. Sign. f. Eks. Schiller, »Etwas iiber die erste Menschengesellschaft« (Le. IX, 388: in einer wollüstigen Ruhe hatte er [der Mensch] eine ewige Kindheit verlebt), eller »Ueber naive und sentimentalische Dichtung« (1. c. XII, 167-281, passim).

40 *Elektra*. Sophokles' Tragedie skildrer, hvorledes Agamemnons Datter sammen med sin Broder Orestes hævner Faderens Mord. De paa Græsk anførte Ord gengives i N. V. Dorphs Oversættelse (1851): O hellige Lys! O jord [omstrømmende Luft!]. Gabrielis sigter til Chr. Stolbergs Oversættelse (I, 1787), hvor det hedder: O du heiliges Sonnenlicht, und du erdumsåuselnde Luft etc.

41 *Goethes: der Wanderer*. Der menes sikkert Wandrers Nachtlid (Le. I, 63): Ueber allen Gipfeln ist Ruh. *Sokrates's skønne Død*. Om Sokrates' sidste Timer fortæller Platon i Dialogen »Phædon«, der indeholder Samtaler om Sjælens Udødelighed. Gabrielis læser den i Fr. Leopold Stolbergs Oversættelse i Bd. III af hans »Auserlesene Gespräche des Platon«, 1797.

47 *Athenienserens hos Plaf o*. I 4. Bog af »Staten« læses (C. J. Heises Oversættelse, 1851, 254): Leontios, Ag* laions Søn, bemærkede nemlig engang, da han gik fra Peiræus, udenfor den nordlige Muur nogle Liig, der kae hos en Skarpretter. Han følte til samme Tid en Begjærlighed efter at see dem, men tillige en Afskyc, der førte ham til den modsatte Side. Da han saaledes en Tidlang havde kæmpet med tilhyllede Øine, blev han tilsidst overvundet af Begjærligheden, løb hen til Ligene, opspilede Øinene og raabte: Seer der, I Ulykkelige, mætter Eder med dette skønne Skuespil.

48 *7 de t Salzburgiske etc*. Dette Sagn findes ikke omtalt i R. v. Freisauff, »Salzburger Volkssagen«, 1880, og gør ved hele sin reflekterede Karakter heller ikke noget oprindeligt Indtryk.

53 *caput mortuum*, Dødningehoved.

56 *den Fred, som er høiere, end al Fornuft*, sign. Brevet til Philippenserne IV, 7.

57 *Quod petis, hic est*. Horats' Epistler I, 11, 29: hvad Du søger, er her.

63 *Pestalozzis: Lienhard und Gertrud*. Den berømte Schweitserpædagogs folkeopdragende Roman udkom 1781-87.

68 »*Bekendtnisse einer schonen Seele*« er 6. Bog af Goethes »Wilhelm Meisters Lehrjahre«, hvori han har udviklet den pietistiske Susanna Katharina von Kletten* bergs Livsskæbne.

72 *Runebjerget af Tiek*. Tiecks »Der Runenberg« udkom 1804 i »Taschenburch fiir Kunst und Laune«. 3. Jahrg.

79 *en Skat, som Møl ikke kunde æde etc*. sign. Matth. VI, 19-20.

82 *Danzii Grammatik*. Joh. Andr. Danzii Compendium grammaticæ ebræo-chaldaicæ 1732.

84 *Venusbjerget hos Tiek*. Tiecks »Romantische Dichtungen« I, 1799, 423 ff.

88 *Erkeengelen ved Thronen*, Lucifer, den oprindeligt gode Engel, der paa Grund af Hovmod faldt fra Gud og tog mange andre Engle med sig i sit Fald.

91 *den evige Vandrer*, den evige Jøde, Ahasverus, der skal have slaaet Jesus og til Straf maa vandre fredløs om paa Jorden uden at kunne dø.

92 Citatet fra »Lienhard und Gertrud« findes hverken i første eller i den stærkt omarbejdede anden Udgave af Bogen (1790-92).

den Krig etc. Forbundet med Napoleon var d. 10. Juli blevet endnu intimere end før; Napoleons Fjender trængte ind i Holsten; d. 5. Dec. rømmede de Danske Liibeck, d. 9. Dec. gik Hæren over Ejderen og d. 10. leveredes Træfningen ved Sehested, der sikrede Tilbageetog til Rendsborg.

95 *Birchs Udgave*, Quatuor Evangelia Græce ed. And r. Birch 1788. *Genesis*, det græske Navn paa første Mosebog.

96 *Jean Paul* (Friedrich Richter 1763-1825), *Novalis* (Fr. v. Hardenberg 1772-1801) og Ludw. *Tieck* (1773-1853) *hørte*, som overhovedet hele den tyske klassiske og romantiske Literatur, til de allervigtigste Faktorer, ogsaa indenfor dansk Aandsliv, i det 19. Aarhundredes Begyndelse. Komponisten Joh. Fr. *Reichardt*, en Tid Kapelmester hos Frederik II i Berlin, er nu kun kendt som Komponist til nogle af de mest populære Digte af Goethe, til hvem han en Periode stod i personligt Venskabsforhold.

128 *Goethe har dog Ret etc.* I 11. Bog af »Dichtung und Wahrheit« (1. c. XXII, 41) skriver Goethe i Anledning af Rousseaus »Pygmalion«: Wir sehen einen Künstler, der das Vollkommenste geleistet hat und doch nicht Befriedigung darin findet, seine Idee ausser sich kunstgemäss dargestellt und ihr ein höheres Leben verliehen zu haben; nein, sie soli auch in das irdische Leben zu ihm herabgezogen werden. Er will das Hochste, was Geist und That hervorgebracht, durch den gemeinsten Akt der Sinnlichkeit zerstören.

132 *Polymeter*, hos Jean Paul Betegnelse for Aforismer i rytmisk Form.

137 *for ethvert unyttigt Ord etc.*, sign. Matth. XII, 36.

138 *En lille Fortælling*. Datidens pædagogiske Literatur var fuld af moralske og belærende Fortællinger som den anførte; men selve denne har U dg. ikke kunnet opspore.

juxta exemplar J. Millii, John Mill (1645-1707) udgav 1707 i Oxford en anset Udg. af N. T.

140 *Lavater* udsendte sine »Physiognomische Fragmente«, der søgte at læse Menneskers Karakter af deres Ansigtstudtryk, 1775--78. *jeg rørtes i ham*. sign. Apostl. Gern. XVII, 28.

141 »*Saure Wochen, frohe Feste*« *siger Goethe* i Balladen Der Schatzgråber (Le. I, 243).
395

143 »*als wenn ichs schon ergriffen hätte*«, sign. Paulus* Brev til de Philippenser III, 12.

144 *den Efterretning*. Freden i Kiel sluttedes d. 14. Januar 1814.

Badens Grammatik. Jac. Badens Grammatica latina udkom første Gang 1782.

151 *Assaphs Ord*. Davids Psalmer 77, 6.

Steffens (Heinr. S. 1773-1845). Den kendte Roman* tiker og Naturfilosof var 1811- 32 Professor ved Universitetet i Breslau.

154 *Mutters Huuspostil*. Heinr. Mullers »Evangeliske Hjerte-Speyk fra c. 1730 var en meget udbredt Andagtsbog.

155 *Goethes: »die Geheimnisse*«. De to Vers lyder (1. c. I, 129):

Wenn einen Menschen die Natur erhoben, Ist es kein Wunder, wenn ihm viel gelingt; Mann muss in ihm die Macht des Schöpfers loben, Der schwachen Thon zu solcher Ehre bringt; Doch wenn ein Mann von allen Lebensproben Die sauerste besteht, sich selbst bezwingt, Dann kann man ihn mit Freuden Andem zeigen Und sagen: Das ist er, das ist sein eigen!

Denn alle Kraft dringt vorwärts in die Weite, Zu leben und zu wirken hier und dort; Dagegen engt und hcmtn von i eder Seite Der Strom der Welt und reisst uns mit sich fort. In diesem innern Sturm und aussern Streite Vernimmt der Geist ein schwer verstanden Wort: Von der Gewalt, die alle Wesen bindet, BejFreit der Mensch sich, der sich iiberwindet.

Digtet findes i Bd. XIII af »Ausgabe letzter Hånd« (1828).

156 *Spedelys*. Lys der dannes ved, at Vægen dyppes i Talg og hænges til Tørre paa Spid.

161 *Mendelsohn*. Moses Mendelssohn (1729-86), den meget læste Populærfilosof og Ven af Lessing, var ligesom den berømte *Spinoza* (1632- 77) Jøde, hvorfor Gabrielis* Ven er saa stolt af dem.

163 *Valchendorphs Collegium* oprettedes 1595 som Bolig for 16 Studenter af Rigshofmester Christoffer Valkendorff.

396

166 *Damegang*. Ligesom Kavalergangen en endnu eksisterende Lindeallé i »Kongens Have«.

168 *Zodiakallyset*, i Fortalen til 4. Udg. af Udaf Gabrielis's Breve (1870) skriver Sibbern »at Gabrielis ved

Zodiakallyset forstaaer den fra Vest til Nord og derfra til Øst fremskridende Lysning, som vi takke for vore saakaldte Lyse Nætter. Astronomerne forstaae ved det nævnte Udtryk noget ganske Andet«.

170 *d røv*/, Dialektform for drøjt.

171 *Olim haec meminisse juvabit*, Vergils Aeneide I, 203: engang vil jeg glæde mig ved at mindes dette.

173 *Salzmann*. Den af Rousseau og Basedow paavirkede tyske Pædagog Chr. Gotthilf S. (1744-1811) udgav 1784- 93 sammen med andre sine »Reisen der Salz* mannschen Zoglinge«. Hans »Der Himmel auf Erden« (1797) blev 1798 overs. af E. C. S. Randrup.

174 *Pontoppidans Bog*. Biskop Erik P.s (1698-1764) Bog

»Om Udødelighed« udkom 1762. Hans »Forklaring«,

en Katekismusfortolkning, er fra 1737. 176 *Vartov* blev af Christian IV gjort til en Lemmestiftelse

1607; sin nuværende Beliggenhed fik Stiftelsen 1666.

Filetfolk, misforstaaet Betegnelse for Philalether (se

S. 180).

178 *Biskop Balle*. Nikolaj Edinger B. (1744-1816), For. fatter af den »Lærebog« (1791), der afløste Pontoppi* dans »Forklaring«, var 1783-1808 Sjællands Biskop.

179 *Sang af Pram*. Sangen forekommer i Christen Henriksen Prams episke Digt »Stærkodder« (1785) S. 142-44.

180 *Philalether* var Navnet paa en religiøst sværmerisk Sekt, der 1830 stiftedes i Kiel under Ledelse af Th. Olshausen.

183 *Fr. Lutkens* »Hellige Opmuntringer« udkom 1764; den tyske Mystiker og Pietist Joh. Arndts (1555-1621) berømte Opbyggelsesbog »Vier Biicher vom wahren Christenthum« begyndte at komme 1605, først oversat paa Dansk 1689-90, 4. Bog dog allerede 1618; Fr. Carl Gutfeldt (1761-1823) var en for sin Veltalenhed højt anset rationalistisk Præst.

188 *Jersin*, Jens Dinesen, (158&-1634), Biskop i Ribe, og 397 ligesom Arndt Forløber for den pietistiske Retning in* denfor Lutheranismen.

G. H. *Schubert*: »Altes und Neues aus dem Gebiete der innern Seelenkunde« udkom 1817-37. 189 *HerrnhuthersDannelse*. Brødremenighedens »Kærlighedssamfund« stiftedes 1727 af den pietistiske Grev Zinzendorf og blev Udgangspunkt for en udogmatisk og i Sammenligning med andre pietistiske Retninger mere optimistisk Kristendomsopfattelse.

193 *Mesterlectianer*, Discipel i den lærde Skoles øverste Klasse.

194 *Høstgildet* og *Peters Bryllup*, meget yndede Syngespil fra 1790 og 1793 af Thomas Thaarup (1749-1821) med Musik af Joh. Abraham Peter Schulz (1747- 1800); *Joseph og hans Brødre*, Opera af E. N. Méhul fra 1807; *Rødhætten*, Opera af Karl Ditters von Dittersdorf fra 1788.

Aladdin var udkommet i Oehlenschlägers »Poetiske Skrifter« 1805.

203 »*Jesu Din søde Forening at smage*«, Salmen er bearbejdet fra Tysk af Biskop Peder Jacobsen Hygom (1692-1764).

205 »*Herre jeg vil bære Din Vrede*«, sign. Profeten Micha VII, 9.

207 *Herders Volkslieder* udkom i to Bind 1778-79. De citerede Linier findes imidlertid ikke heri; derimod læses i »*Des Knaben Wunderhorn*« (1806-08) I, S. 103 i Digtet: Da droben auf jenem Berge følgende:

Und wenn zwey Liebende scheiden Sie reichen einander die Hånd.

Sign. III, S. 59:

Und wann zwey Liebchen scheiden

Scheiden, scheiden,

So geben. sie sich die Hånd.

Strofen er som bekendt efterlignet af Heine, *Lyrisches Intermezzo* Nr. 49.

Goethe: Citatet er fra »Hermann und Dorothea« (»Urania«. 1. c. II, 124).

208 *Hroars Saga* udkom 1817.

398

211 *Krebshuset*, Gaard ved Tuel Sø, indtil 1877 en kendt Kro.

215 *Kant*. Den omtalte Anekdote findes i Kants »Beobachtungen tiber das Gefiihl des Schonen und Erhabenen« 1764, pag. 6.

227 *gamle Lassen*, Rasmus Lassen (f. 1755) var Præst i Kverndrup fra 1788 til sin Død 1825.

231 *Don Juan*. Mozarts Opera (fra 1787) blev først opført i København 1807.

Ludlams Hule af Oehlenschläger med Musik af Weyse opførtes 1815.

234 »*Vergiss mein nicht*« er en i det 18. Aarh. ofte anvendt Titel paa Opbyggelsesbøger.

244 *Otto Frederik Muller*, den berømte Naturforsker (1730 -84), blev 1753 Huslærer paa Frederiksdal for den afdøde Statsminister Grev Schulins Søn, han udgav 1763 »Efterretning og Forklaring om Svampe«; Citatet findes S. 5.

246 *Tullins Ord om Bækkene*, Udvalgte Digte 1799, S. 10.

251 *Schillers: die Gotter Griechenlands* (1. c. I, 98-104): Da ihr noch die schone Welt regieret etc. beklager Tabet af den antike Skønhedsverden og sørger over den mørke og usunde Opfattelse af Naturen og Livet, som skyldes Kristendommen og Naturvidenskaben. Digtet er fra 1788, altsaa fra Schillers 29de Aar. *Albevæger og Algiver*, Udtryk og Tankegang paavirket af Goethes »Faust« (1. c. XII, III): Der Allumfasser, Der Allerhalter etc.

252 *med Goethe sige*, Bd. II af »Dichtung und Wahrheit« har som Motto: Was man in der Jugend wiinscht, hat man im Alter die Fiille.

Vers af Schiller, anden Strofe af Schillers Digt Die Ideale (L c. I, 229) lyder:

Erloschen sind die heitern Sonnen, Die meiner Jugend Pfad erhellt; Die Ideale sind zerronnen, Die einst das trunkne Herz geschwellt; Er ist dahin, der susse Glaube An Wesen, die mein Traum gebar, Der rauhen Wirklichkeit zum Raube, Was einst so schon, so gottlich war.

399

253 *en gammel Psalme*, I Brorsons »Troens rare Klenodie« (Arlands Udgave 1867, S. 217) læses:

Er Gud dog Sielens Væld, Lyst, Livets Kraft og Styrke, hvad skulde hindre ham sit eget Land at dyrke?

255 *Dreiers Klub* stiftedes 1775 og fik stor kulturel Betydning, ogsaa ved sine Koncerter.

Katastrophen hos os, 1784 styrtede Kronprins Frederik, 16 Aar gammel, Ministeriet Guldborg.

256 *Minerva og Tilskuer*, to Tidsskrifter, som K. L. Rahbek udgav henholdsvis 1785-1807 og 1791-1808, 1815-22; hans *Erindringer* udkom i fem Bind 1824 -29.

de Dæmoner, som Herren jog ind i Svinene, Matth. VIII, 28-32.

263 *Abarim*, Bjergkæde øst for det døde Hav; *Saron*, Kystsletten mellem Jaffa og Karmel.

267 Brorsons Salmer samledes 1739 i »Troens rare Klenodie«; *den Guldborgske Salmebog* var den af Statsminister Ove Høegh Guldborg og Biskop L. Harboe 1778 udgivne. *Høstgildet*, se Note til S. 194.

268 *hiin Lærde*, sign. Erasmus Montanus, første Akts sjette Scene; om *Newtons* Distraktion, se f. Eks. O. Brewsters Biografi af ham II, 1855, S. 413.

273 *Conventikelvæsenet*, Konventikler er gudelige Lægmandsforsamlinger af sekterisk Karakter.

278 *Ich hatte meine Sache* etc. Goethes Digt Vanitas! vanitatum vanitas! (1. c. I, 83) begynder: Ich håb* mein Sach auf Nichts gestellt.

279 *den forrige*, den Guldborgske Salmebog fra 1778 afløstes 1798 af den evangelisk-kristelige Salmebog, der udarbejdedes af en Kommission under Biskop Balle.

280 *De, som meget have elsket*, etc. sign. Luc. VII, 47. *Plinius'* (62-113) Brevveksling med Kejser Trajan er en af de vigtigste Kilder til Kendskab om Datidens Rom; Historikeren *Tacitus* (c. 55-ca. 120) er, ligesom *Plinius*, usympatisk stemt overfor de Kristne. *Hadrian*, der 117 fulgte efter Trajan, samlede i edictum per 400 petuum de Retsregler, som Prætorerne havde fastslaaet i aarlige Edikter.

281 *Simon Stylites* i det 5. Aarh. tilbragte 30 Aar af sit Liv paa Toppen af en Søjle i Nærheden af Antiocheia; han tilbedtes som en Helgen. *quorum pars etc.* Vergils Aeneide II, 6.

282 *Kranken ein liebendes Herz* etc. af Goethes Vier Jahreszeiten Nr. 34 (1. c. II, 168).

284 *hine Ord hos Goethe*, af Digtet An Mignon (1. c. I, 59); Goethe skriver i paagældende Strofe »Still im Herzenc; »Tief im Herzen« hedder det i første Strofe.

285 *Det er inden i Eder*. sign. Luc. XVII, 21.

288 *i hvilken vi Alle ere, leve og røres*, sign. Apostl. Gern.

XVII, 28. 295 *Vartov*, Stiftelsen Vartov laa en Tid omtrent, hvor nu

Triangelen er; 1729 blev Ejendommen solgt.

297 *de to Epistler*, Goethes Episteln (L c. II, 129-134); Citatet staar S. 130.

298 f. *Snorro Sturlesen*. Snorres (1178-1241) Sagaværk om de norske Konger, Heimskringla, var ligesom *Saxos* (c. 1150-1220) Danmarks Krønike i Aarene 1818-22, oversat af Grundtvig.

303 *David*, Første Krønikernes Bog XXI, 13.

305 *Prindsen i Odense*, baade Christian VIII og Frederik VII var som Prinser Guvernører over Fyn med Bolig paa Slottet i Odense.

Plutarch (c. 46-120) fortæller om Kleopatra, at »i og for sig var nemlig, efter hvad man fortæller, hendes Skønhed slet ikke uforlignelig eller saadan, at den imponerede Beskueren, men der var over hele hendes Væsen en uimodstaaelig Charme, og det smukke Ydre i Forening med hendes vindende Konversation og betagende Personlighed efterlod ligesom en Braad i dens Sjæl, der talte med hende. Hendes Stemme besad ogsaa en bedaarende Velklang, og da hun med Lethed kunde bruge sin Tunge, der var som et Instrument med mange Streng, i alle mulige Sprogarter, talte hun næsten aldrig med Udlændinge ved Hjælp af Tolk, etc.« (K. Hudes Oversættelse II, 1914-15, S. 254 f.).

401

307 *Nys fyldte*, se S. 267.

309 *det Bind af Oehlenschlägers Digte*, Digte, 1803. Det omtalte Digt staar S. 167.

310 *den almindelige Psalmebog*, sign. Note til S. 267 og 279; *Erik Pontoppidans Salmebog* er fra 1740.

311 *Dig t e t Frederiksberg* udkom 1817.

312 *gamle Biskop i Odense*, D r. Fr. Plum var 1811 blevet Biskop over Fyens Stift.

314 *Oehlenschlägers samlede Digte* udkom i tre Bind 1823.

315 *Wienholdt*, A. Wienholts »Vorlesungen iiber den natiirlichen Somnambulismus« 1805, indeholder S. 110-31 de omtalte Beretninger om Frøken Paradies, hentet fra Mich. Wagners »Beyträge zur philosophischen Anthropologie« I-II, 1794^-96. »wallende Fluth«, se Goethecitater S. 297.

330 *Wilhelm Meister*, Digtet: So lass't mich scheinen, bis ich werde findes i 8. Bogs 2. Kapitel af Goethes Roman (1. c. XVII, 483).

332 *Lutken*, se Note til S. 183.

skrige høiere, end Tyrus og Sidon. Se Esaias XXIII og Jeremias XLVII.

335 *Prindsens Iver*, se Note til S. 305.

336 *Søstrehuset*, Christiansfeld blev 1773 grundlagt af Herrnhuterne, se Note til S. 189.

Nankings Overkjorteler, Nanking i det østlige Kina er Sædet for en betydelig Bomuldsindustri.

342 *Siseboden*, Acciseafgiften paa indførte Varer blev i København først ophævet 1882.

344 *Geheimeraad Brandt*, Chr. B., Broder til Christian VIFs maitre de plaisir Enevold Brandt, blev 1789 Kancellipræsident; *Chr. Colbjørnsen*, den bekendte Forkæmper for Landboreformerne, blev 1788 Deputeret i Kancelliet og Generalprokurør.

346 *Stokhuset*, et militært Arresthus, flyttedes 1670 til Hjørnet af Østervoldgade og Stokhusgade og var fra 1741 Straffeanstalt for »Slaverne«, der i Lænker maatte udføre offentligt Arbejde.

349 *Sovedrikken*, Weyses Syngestykke med Tekst af Ochenschlager opførtes 1809.
402

350 *Alf maa komme Dem til Gode* etc. sign. Romerbrevet VIII, 28.

352 *Anabaptisterne*, Baptisternes fra England stammende Sekt fik navnlig stor Betydning i Nordamerika; nogen større Rolle i Hamburg kom den forøvrigt først til at spille i 1834, da Oncken stiftede Menigheden der. De Gendøbere, Luther bekæmpede, var den af Thomas Miinzer ledede Sekt.

353 *Schillers Lied von der Glocke* (1. c. 1,362-76) blev skrevet 1799 og offentliggjort 1800 i Musenalmanach; Oehenschlagers Langelandsreise tryktes første Gang i »Poetiske Skrifter« I, 1805; Goethes »Hermann und Dorothea« er fra 1797.

355 *Wandsbekker Bothen*, Matthias Claudius (1750-1815) udgav Tidsskriftet *Der Wandsbecker Bote* (1770-74) og samlede senere sine Skrifter i 8 Bind under Titlen: »Asmus omnia sua secum portans« (1774-1812).

370 *Kembris*, Cambrik eller Cambray er den fineste Sort af Batist.

381 *Eventyret om Æselet*, sign. Molbechs Eventyr Nr. 22 Stadsmusikanterne i Bremen; *Eventyret om den Skjøn* ne og Dyret*, sign. Molbech Nr. 7: Deiligheden og Uhyret; *den blaa Sommerfugl* er antagelig fri Fantasi paa Basis af Reminiscenser; *Hanelil og Hønelil* er Molbech Nr. 8: Prakkerfolket.

385 *Job*, Hjobs Bog I, 21.